

ZİHİNSEL TESLİMİYET ÇAĞINDA ÖZGÜRLÜK YANILSAMASI MODERN KÖLELİKTEN TOPLUMSAL ÇÖKÜŞE

NURİ ÇİÇEK

Bugünün entelektüel ikliminde “özgürlük” kelimesi, sıkça ağızlara pelesenk edilmesine karşın, en fazla yanlış anlaşılan kavramlardan biridir. Bireyin kendi aklıyla düşünmesi ve yaşamını bu doğrultuda inşa etmesi gerektiği düşüncesi artık neredeyse evrensel bir kabul görmektedir. Ancak bu kabul, ne yazık ki pratikte çoğu zaman gerçekleşmemektedir. *Görünürde özgür olan birey, çoğu zaman yalnızca efendisi değişmiş bir köle olmaktan öteye geçememektedir.* Düşünce bağımsızlık iddiası, çoğunlukla yeni türden bir bağlılığın örtüsü hâline gelmiştir.

Modern çağın “aydın” figürü, geleneksel yapılar içindeki teslimiyet ilişkilerini eleştirirken, kendisi başka bir

ideolojik bağımlılığın içine düşmektedir. Örneğin, tasavvuf geleneğindeki şeyh-mürît ilişkisini “*aklı devre dışı bırakmak*” olarak niteleyen kimi düşünürler, aynı kararlılıkla *Kant*’ın kategorik buyruğuna, *Marx*’ın sınıf teorisine ya da *Nietzsche*’nin birey anlayışına neredeyse dini bir sadakatle bağlanmaktadır. *Hegel*’in sistematik düşünce yapısının çözülmesiyle birlikte felsefi özgürlük alanının genişlediği iddia edilse de hakikat çok daha karmaşık bir yerde durmaktadır: Eski dogmaların yerini sadece yenileri almıştır. *Bağılıklar değişmiş, ama zihinsel teslimiyetin özü baki kalmıştır.*

Bu teslimiyet yalnızca bireysel bir düşünce tercihi değil, aynı zamanda toplumsal bir *zihniyet sorunudur*. İnsanlar,

düşünce özgürlüğünün illüzyonunu yaşarken, çoğu zaman yalnızca “başkasının düşüncesiyle düşünme” alışkanlığının farklı biçimlerini sürdürmektedir. **Günümüzde fikir pazarında serbest dolaşımın hüküm sürdüğü bir çağda yaşıyor olabiliriz; ancak birçok kişi, bu pazarın sunduğu düşünceleri kendi süzgecinden geçirmeden, yalnızca paket hâlinde tüketmektedir.** Tıpkı **Cemil Meriç’in** o çarpıcı tespitinde olduğu gibi: “Sakson köleleri, efendilerinin adını taşıyan tasmalarla övünürlermiş.” Peki, bugünün tasmaları hangi isimleri taşıyor? Hangi fikir liderlerinin adı, boynumuza doladığımız yeni zincirlere kazanmış durumda?

Düşüncelerimizdeki teslimiyetin en tehlikeli boyutu, bunun farkında olunmadan yaşanmasıdır. Kendisini “**özgür düşünür**” olarak tanımlayan birey, çoğu zaman yalnızca bir düşünce sistemine olan bağlılığını özgürlük sanmaktadır. Oysa gerçek özgürlük, yalnızca otoriteye karşı çıkmak değil; aynı zamanda kendi aklını devreye sokarak her türlü fikri yeniden inşa edebilme cesaretini gösterebilmektir. *Zira insan, düşünceyi nasıl kurarsa, hayatı da öyle yaşar. Başkasının fikriyle düşünen biri, başkasının değerleriyle yaşar; başkasının terbiyesiyle çocuk yetiştirir ve başkasının toplum tahayyülüyle insan ilişkilerini biçimlendirir.*

Bu durum, entelektüel çevrelerle sınırlı kalmayıp gündelik yaşamın tüm katmanlarına sirayet etmektedir. Bugün aileden eğitime, ahlaktan toplumsal ilişkilere kadar her alanda “**özgürlük**” adı altında bir edilginleşme ve **değer erozyonu** yaşanmaktadır. Toplumlar, nesiller boyunca aktarılan görgü, edep ve ölçü kültürünü kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bir zamanlar çocuklara ilk öğretilen şey, büyüklerin önünde yürümemektir. Bu, yalnızca görgü kuralı değil; bir tür iç disiplin, bir edep terbiyesiydi. Söze izinsiz karışmamak,

sofraya en son oturmak, ebeveynin gözünden onay almadan hareket etmemek... Bunlar, görünüşte küçük ama derinlikte çok büyük toplumsal değerlerdi.

Bugünün pedagojik yaklaşımları ise bu değerleri “**baskı**” olarak tanımlama eğilimindedir. Çocuğun sınır tanımazlığını “**özgüven**”, terbiyesizliğini ise “**bireysel hak**” olarak meşrulaştıran bir anlayış hâkim olmaya başlamıştır. Bu anlayış, aile merkezli terbiye sistemini yerinden ederek, yerine birey merkezli, toplumsal bağdan kopuk bir çocuk yetiştirme modelini ortaya koymaktadır. Böylece sınır tanımayan, otoriteyi reddeden, aidiyet hissetmeyen bireyler ortaya çıkmaktadır. Elbette çocukları bastıran, özgürlüğünü yok sayan yöntemler savunulamaz. Ancak **her sınırsızlık özgürlük değildir; tıpkı her sınırın da baskı olmadığı gibi. Mesele, sınırın neden ve nasıl konduğudur.**

Bizler, iki dünya arasında sıkışıp kalmış bir kuşağız. Ne geleneksel dünyanın edep kültürünü tam anlamıyla koruyabildik, ne de modern dünyanın serbestlik anlayışını içselleştirebildik. Sonuç: Zihinsel, ahlaki ve kültürel bir kırılma. Bugünün gençleri çoğu zaman saygısızlığı cesaret, pervasızlığı özgünlük, haddini bilmeyi ise zayıflık sanıyor. Oysa bu, özgürlük değil **yönsüzlüktür. Gerçek özgürlük, yönü olan bir irade gerektirir. Başkasının fikriyle parlayan değil, kendi vicdanının ışığıyla yürüyen insan özgürdür.**

Elbette geçmişin her değeri kutsal değildir; eleştiri, sorgulama, hatta dönüştürme gereklidir. Ancak **sorgulamakla yıkmak, eleştirmekle reddetmek aynı şey değildir.** Bugün, geçmişi eleştirirken çoğu zaman tümünden yıkıma başvuruluyor. Modernitenin sunduğu her fikir ilerleme anlamına gelmiyor; tıpkı geleneğin her önerisinin gerilik anlamına gelmediği gibi. **Gelenek ne tümüyle zincirdi ne de modernite tümüyle**

anahtar. Asıl mesele, geçmişin ve bugünün değerlerini bireysel vicdanın süzgecinden geçirerek yeniden anlamlandırabilmektir.

Düşünce özgürlüğü, sadakatsizlikte değil, cesaretle yatar. Cesaret, yalnızca mevcut fikirleri reddetmek değil, aynı zamanda kendi fikrini kurma sorumluluğunu üstlenmektir. Bu, yalnızca entelektüel bir çaba değil; aynı zamanda ahlaki bir görevdir. Çünkü özgürlük yalnızca bir hak değil, aynı zamanda bir karakter meselesidir. **Zihin kadar kalbin de erdemidir. İnsan ancak zihinsel konfor alanını terk edip kendi düşünce çabasına**

girdiğinde özgürleşir. O vakit, yalnızca zincirlerinden kurtulmakla kalmaz; aynı zamanda kendi yolunu çizebilir.

İşte bu nedenle, çağımızın en acil ihtiyacı, hakikati dışarıda aramayı bırakarak içeride kurmaya cesaret etmektir. *Düşünce zincirlerinden kurtulmak, yalnızca eskinin zincirlerini kırmakla değil, yenilerinin farkına varmakla mümkündür.* Bu farkındalık hem bireyi özgürleştirir hem de toplumu diriltir. Aksi hâlde, modern köleliğin cilalanmış versiyonlarında yaşamaya devam ederiz; özgürlüğün yalnızca adı kalır ama ruhu silinir.

